
Leermeesters en -juffen

TEKST: MIRJAM DIRKX • BEELD: HANS BAYENS EN BURDEN AARON

Er is geen plek die ik zo direct met leermeesters en -juffen associeer als de school. Die juf die zo levensecht vertellen kon, dat ik hoopte dat het boek nooit uit zou zijn. Of de meester die me raadselachtige puzzels gaf om op te lossen, met de uitnodiging om nog moeilijkere voor hem te verzinnen. De gymdocent die me pushte om 'tot het gaatje te gaan', waardoor ik de euforie van het fysieke doorzetten leerde. De wereld die zich opende in de vurige betogen van de geschiedenisdocent, die herhaalde dat de geschiedenis hier-en-nu was. De leraar die mijn opstellen met twinkelende ogen voorlas in de klas. De betoverende klanken van mijn pianodocent die mijn gretigheid en geestdrift aanwakkerden om ooit zo te kunnen spelen. De troost die sprak uit ogen van de juf die – zonder dat ik ooit precies vertelde wat er thuis speelde – precies doorhad welke leeropgaves er op mijn pad lagen.

Al deze juffen en meesters inspireerden me op hun eigen wijze om te leren en te ontwikkelen. Niet zozeer door wat ze me probeerden te leren, maar door hoe ze het deden. Hun passie en toewijding, hun betrokkenheid bij mij, dat ze me werkelijk zagen. Nu sta ik al jaren aan de andere kant van de klas – eerst als pianodocent en nu bij Phoenix. Wat geniet ik ervan als ik die twinkeling ontmoet, die blik van 'dit wil ik ook kunnen!'. Reden genoeg om wat dieper te onderzoeken wat 'leermeester zijn' nu behelst. Wat maakt een leraar, een trainer, een coach of een therapeut tot een leermeester? Ik duik in de concepten over leren zoals we die in de nieuwe Passe-partout beschreven hebben, in de hoop het fenomeen 'leermeester' beter te gaan begrijpen.

Theo Thijssen (1879-1943), schrijver en schoolmeester, 1979, Hans Bayens (1924-2003) Amsterdam Museum

Het leraar-leerlingveld

Het leraar-leerlingveld verwijst naar het gemeenschappelijk functioneren van leraar en leerlingen, begeleider en cliënt of leider en leden, waarbij leren centraal staat. We noemen het een veld omdat het een wederzijds voedend en beïnvloedend verband is. Het gedrag van de een geeft reactie en vice versa. De houding van de een triggert iets bij de ander en omgekeerd idem dito. Wie nu de motor is of de demper op het leren binnen dit veld, is niet makkelijk

te achterhalen. Want welke leraar loopt niet warm voor gretige leerlingen, welke begeleider voelt zich niet ontspannen als hij het welkom in de ogen van zijn cliënt kan waarnemen? De wederkerigheid in de relatie wordt guller bij elke bevestiging ervan en moeizamer bij het ontbreken daarvan. De verantwoordelijkheid voor het leerklimaat ligt bij de leraar of bij de begeleider, maar beiden zijn er zowel schepper van als deelgenoot aan. Geen leermeester zonder leerlingen. >

Een context voor leren

M'n heerlijke, lieve, lastige, stel, ik weet eigenlijk maar één ding: de jaar of wat, dat ik jullie heb en dat jullie mij hebben, behoren wij enkel maar een gelukkige klas te zijn. En de rest is nonsens hoor, al zal ik dat jullie nooit zeggen.'

~ Theo Thijssen, De gelukkige klas. Amsterdam, De Volharding (1941)

'Wat Theo Thijssen ruim vijfenzeventig jaar geleden optekende, heeft niets aan actualiteit ingeboet. Leren heeft een context nodig waarbinnen geleerd kan worden. Deze context kent allerlei belangrijke randvoorwaarden, maar in essentie stoelt een bemoedigende leercontext op de relatie. Primair door het contact tussen jezelf en je leerlingen, cursisten of cliënten; secundair door de relaties daar weer omheen, zoals die met je collega's en leidinggevendenden. Contexten omhuld door contexten, waarbij de grotere schaal de kleinere draagt. Want als jij 'gelukkig' bent in je leef- en werkomgeving, straalt dat af op je leerlingen. Dan is er plezier in datgene wat lukt en nog niet lukt. Waar je samen leert, ook als het even schuurt, verruimt de leercontext voor de leerlingen. Daar houdt het leren niet op bij het behalen van diploma's of certificaten, maar wordt de leeropgave van discipline en moeite én de beloning van het lukken voorgeleefd. Deze uitwaaierende parallelprocessen zijn een bekrachtigend principe binnen de leercontext van een school of een opleidingsinstituut.

De ontmoeting als leerlandschap

Leerprocessen faciliteren, is op taakniveau redelijk overzichtelijk, maar op relationeel niveau behoorlijk complex. Bij alle leerprocessen spelen inter- en intrapersonlijke processen die niet zo eenvoudig aan te sturen zijn. De cursist die de stof kent maar overvallen wordt door paniek als hij getoetst wordt, de trainer die goud is met zijn cursisten maar onmiddellijk in het defensief schiet bij vragen van zijn leidinggevende. Of de voorspelbare mee- en tegenbewegingen bij elk nieuw initiatief in je organisatie. De cliënt die in contact met jou zijn autonomie lijkt te verliezen. Deze interpersoonlijke aspecten die het leren zo kunnen kleuren, vragen ontmoeting: een wezenlijk contact dat voorbijgaat aan je eigen gekrenktheid, voorbij aan je oordelen over goed en fout. Meer een kijken naar 'wat wil hier geleerd worden?'. Wanneer je werkelijk contact maakt met wat er speelt – bij jou, bij de ander en tussen jullie – kun je de ontmoeting als ingang voor leren gaan hanteren.

WAAROM DE WIND ZO BOOS IS

Waarom de wind zo boos is weet ook zij niet, evenmin waarom vaders weggaan en de moeders zijn opgenomen.

Ze raapt veel op.

Ze zegt: dit is mijn lievelingsmuziek en laat het horen.

Ze zingt dwars door de klas: waarom is het hier nu zo druk, ik praat mezelf een ongeluk.

Ze moeten lachen.

Wie het bangste is om weer naar huis te gaan mag helpen opruimen; dan valt de avond minder plompverloren.

Al haar lesstof is geordend om de vraag, op geen examen ooit gesteld: hoe leer je ze vergeten dat ze in verkeerde plannen zijn geboren.

ED LEEFLANG, OP PENNEWIPS PLEK. AMSTERDAM, ARBEIDERSPERS (1982)

De tekens leren verstaan

Wat een meesterlijk verstaan van de tekens, van deze juf in het gedicht hier-naast! De vragen waar ook zij geen antwoord op heeft... Wie het bangste is om naar huis te gaan. Ze leest wat er schuilgaat achter de drukte en de herrie, weet hebbend van alle vragen die de kinderen beroeren, maar op geen enkel examen worden gesteld. En dan haar interventies. Ze zingt, praat zich een ongeluk, lacht en zet haar lievelingsmuziek op. Ze weet dat er geen antwoorden zijn die gerust zullen stellen, ze leeft slechts voor hoe zij omgaat met de dingen in het leven waar we niets tegen in te brengen hebben. Je bent – net als de juf – van betekenis als je de tekens die oplichten tussen jou en de ander leert verstaan. Wat wil dit ingehouden zwijgen, dit ja-zeggen en nee-doen of deze spanning in mijn buik me zeggen? Met welke voorgeschiedenis van mezelf heeft dit te maken? En met welke historie van de ander? Wat is hierin mijn taak en wat moet ik dan weer leren? Bij Phoenix spreken we van de tekens thuisbrengen. Zo krijg je zicht op wat er geleerd moet worden en door wie. Zo weet je welke leerlijnen je moet openen, om werkelijke groei te bestendigen.

Projecties ontwarren en model van leren zijn

Als leraar ben je met je hele hebben en houwen in het geding. Wanneer je vindt dat de ander eindelijk eens in beweging moet komen, is dat dan jouw irritatie of iets wat hem of haar werkelijk dient? Je ergernis vertelt waarschijnlijk iets over zijn of haar leerlijn, maar zeker ook over een gestold leerproces in jezelf. Ben je bereid om zowel naar binnen als naar

buiten te kijken als het om leren gaat? En op het scherp van de snede te inter-veniëren, met kans op missers en blauwe plekken? En ben je bereid om jezelf en de ander te ontmoeten, in jullie beider gestagneerde leerprocessen? In de leraar-leerlingdynamiek raakt datgene wat geleerd moet worden nogal eens verward met oude plaatjes. Aan beide kanten. Oordelen of verwachtingen over jou als leraar zijn veelal projecties van eerdere hiërarchische relaties waar pijn of gemis op zit. Op jouw beurt kleuren jouw jonge ervaringen vanuit je huis van herkomst, onbewust je kijk op je leerlingen of cliënten. Aan jou de schone taak om deze projecties te ontwarren. Door hierin voor te gaan en dit voor te leven, ben je een model van leren voor je leerlingen. Je buigt je hoofd voor het gelijke – ook jij komt telkens opnieuw voor leeruitdagingen te staan – en precies dat aannemend, maak je het verschil. Je wint aan gewicht, omdat je bereid bent voor te gaan in het leren.

Tot slot - mijn leermeesters van ooit

Mijn leermeesters van ooit hebben deze theorieën waarschijnlijk nooit tot zich genomen. En toch zouden ze hoogstwaarschijnlijk dik geslaagd zijn voor de test, was die er geweest. Want ze waren bereid om model van leren te zijn, ze verstonden dat een leercontext veel meer behelst dan de lesstof en het klaslokaal, ze keken achter mijn leerstrategieën naar waar ik deze zo goed geleerd had. En ze zochten naar wat er te leren viel in de interactie tussen ons beiden. Ik voelde me gezien en ze boden me een leerroute. In hen zag ik waar ik heen wilde. 🐦